

Vědeckovýzkumná a vzdělávací pracoviště se představují

HISTORICKÝ ÚSTAV FAKULTY HUMANITNÍCH STUDIÍ UNIVERZITY HRADEC KRÁLOVÉ

Předchůdce dnešního Historického ústavu (HÚ) vznikl jako Ústav historických věd (ÚHV) Pedagogické fakulty Vysoké školy pedagogické v Hradci Králové (VŠP) 1. dubna 1996 z katedry historie. Z rozhodnutí Akreditační komise české vlády utvořit v roce 2005 na hradecké univerzitě novou fakultu vydělením historických a společenskovědních oborů z Pedagogické fakulty vyplynula potřeba ÚHV rozdělit do tří samostatných pracovišť. Vedle základního historického pracoviště byly k 1. září 2005 vytvořeny katedra pomocných věd historických a archivnictví a katedra praktické a experimentální archeologie. Historický ústav zůstal přesto největším historickým pracovištěm nově zřízené Fakulty humanitních studií Univerzity Hradec Králové (FHS UHK). Představuje univerzitní vědeckopedagogické pracoviště, které realizuje výuku několika typů studia a různorodou vědeckovýzkumnou činnost. Nadále je jedním ze dvou základních východočeských univerzitních historických pracovišť.¹⁾

Z historie ústavu

Ačkoliv je ústav svým názvem mladým pracovištěm, má podstatně delší minulost. Tradice výuky dějepisu

v Hradci Králové sahá až do sklonku 50. let, katedra dějepisu vznikla v roce 1964 a již jedno desetiletí trvá také výuka neučitelských historických oborů. Rozšíření výuky zabezpečil Ústav historických věd, který působil v letech 1996–2005 jako komplexní historické pracoviště zabezpečující výuku historie, pomocných věd historických, archivnictví a také experimentální archeologie (v rámci výuky pravěku). Na rychle se rozvíjející Pedagogické fakultě (PpF) ústav patřil mezi největší organizační útvary.²⁾ K rozhodnutí vytvořit ústav přispělo několik podstatných okolností. Jednou z nich byla nová profilace předchozí katedry ve vědeckém výzkumu, v němž místo individuálně pojmávané výzkumné aktivity učitelů nastoupila cílevědomá orientace na týmový výzkum a soustavnou spolupráci s polskými kolegy. Příznivým faktorem byla také příprava pracoviště na získání akreditace pro neučitelské obory – bakalářský a doktorský a vydávání sborníků, které vytvořily publikační platformu pro výsledky vědeckého výzkumu. Cílem transformace bylo překonat charakter pedagogicky zaměřeného pracoviště s převahou dějepisné didaktiky a přeměnit se na seriózní badatelské pracoviště v oblasti základního historického výzkumu. Vzhledem k sídlu tehdejší

¹⁾ Druhým univerzitním pracovištěm historického zaměření ve východních Čechách je katedra historických věd Filozofické fakulty Univerzity Pardubice, která vznikla v roce 2000 na tehdejší Fakultě humanitních studií.

²⁾ Podrobněji k působení ústavu srov. Ondřej FELCMAN: *Deset let působení Ústavu historických věd Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové (1996–2005). Rozvoj historického pracoviště na regionální univerzitě*. In: Zpravodaj Historického klubu, roč. 17, 2006, č. 1, s. 47–77.

Vysoké školy pedagogické, tradicím východočeského regionu a výzvě sjezdu českých historiků ze září 1993, aby byly zkoumány vedlejší země středověké Koruny české i jejich státovědecky specifická území, bylo logické, že týmový základní výzkum bude směřovat k dějinám východních Čech a k dějinám Kladska. Ostatně již v 60. letech usilovala skupina historiků Pedagogické fakulty v Hradci Králové pod vedením dr. V. Lesáka o hlubší poznání dějin východočeského regionu. Rukopis první historické syntézy dějin českého východu však již z politických důvodů po roce 1969 nevyšel.

ÚHV prošel v době svého působení dynamickým rozvojem z hlediska personálního a kvalifikačního, ale zejména z hlediska výkonů v pedagogické (nárůst počtu oborů, a tím i studentů) i vědeckovýzkumné činnosti. V tomto ohledu byla důležitá druhá polovina 90. let. Ústav získal nejprve tříletý grant GAČR na výzkum kladských dějin, (řešitel doc. V. Wolf) a brzy poté se začal realizovat projekt *Východní Čechy v historických proměnách českých zemí* v rámci výzkumných záměrů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (řešitel doc. O. Felcman). V tomtéž roce se ústav ujal ve spolupráci s královéhradeckou pobočkou Sdružení historiků ČR přípravy a organizace VII. celostátního sjezdu českých historiků. Od počátku 90. let se na ústavu intenzivně rozvíjela experimentální archeologie, zaměřená zejména na období neolitu, a to jak ve své středoevropské orientaci, tak v širších evropských rozměrech. Dokladem byly dvě akce MONOXYLON I (1995) a II (1998), vedené dr. R. Tichým, které se staly středem pozornosti mnoha evropských odborníků. Akce prokázaly schopnost neolitických lidí podnikat dálkové plavby po Středozemním moři na vydlabaných člunech a zasadit se tak o šíření neolitické civilizace z Malé Asie do Evropy.

Podstatné však bylo, že přibývaly nové monografie, edice, odborné příručky, skripta a populárně psané publikace, desítky statí k problematice dějin východních Čech a Kladska, ale i k dalším historickým tematikám. Podařilo se rovněž publikovat několik statí, v nichž absolventi studia zpřístupnili odborné veřejnosti obsah svých diplomových prací. Ústav se však neprofiloval jenom jako vědecky vystupující pracoviště; nadále byla prohlubována pedagogicko-osvětová složka jeho činnosti (např. každoroční pořádání Letní školy historiků, Pedagogických dní a účast učitelů ve výuce na Univerzitě 3. věku).

Rozvoj ústavu pokračoval i v novém tisíciletí. Pracovníci ústavu si postupně zlepšovali osobní kvalifikaci (profesury, docentury, Ph.D.) a získávali další granty GAČR. Znovu na výzkum kladských dějin obdrželi granty v roce 2001 prof. V. Wolf a také doc. O. Felcman (ve spolupráci s doc. E. Semotánovou z Historického ústavu AV ČR), dále k českým středověkým a novověkým dějinám v roce 2000 dr. V. Němečková a v roce 2002 dr. P. Kreuz a v témže roce k českým novodobým dějinám dr. D. Musilová. Také mladí pracovníci ústavu získali dva postdoktorandské granty – v roce 2002 (P. Grulich) a o rok později (V. Středová). Na základě akreditace Ministerstva kultury ČR z roku 1998 pořádal ústav každoročně odborné archeologické výzkumy, střídavě zaměřené na neolitické období (doc. R. Tichý) a na archeologický výzkum středověkých sídel (prof. V. Wolf), v kterých nyní intenzivně pokračuje katedra archeologů. ÚHV začal vydávat také ústavní sborníky – *Východočeské listy historické* (v roce 1996 navázaly na předchozí *Listy katedry historie*), *Disertationes historicae* (od 1992) a posléze *Kladský sborník* (také od 1996). Vedení ústavu se dařilo intenzivně rozvíjet spolupráci se Střediskem slezských a českých studií Vratislavské univerzity (ředitel dr. R. Gładkiewicz) při výzkumu dějin Kladska a česko-slezských vztahů a podílet se na pořádání každoročních zasedání společné česko-polské Kladské komise historiků. Podařilo se tak vydat 6 svazků *Kladského sborníku*, zpracovat v česko-polské kooperaci bibliografii dějin Kladska a chrestomatii ke kladským dějinám, podpořit přípravu atlasu ke kladským dějinám a zahájit přípravu první česko-polské syntézy dějin Kladska. I z toho důvodu byl na ÚHV založen na podzim 2004 Kabinet pro dějiny východních Čech a Kladska jako nové pracoviště základního výzkumu východočeských a kladských dějin.

Akreditované obory

Bezprostředně po svém vzniku zabezpečoval ÚHV pouze tradiční výuku učitelů oboru učitelství dějepisu pro 2. stupeň základních škol a učitelství dějepisu pro střední školy, obojí v denním studiu. Avšak již na podzim 1996 získal akreditaci bakalářského studijního oboru *Archivnictví*, který začal v následujícím roce zabezpečovat v kombinovaném (tehdy ještě externím studiu), a především akreditaci doktorského studijního oboru *České a československé dějiny*. Obor byl nejprve v letech 1996–1999 realizován v externím (resp.

v kombinované formě studia) a o rok později i v denním studiu. Tehdy začala rovněž výuka bakalářského studijního oboru *Archivnictví-historie* v denním studiu a od akademického roku 2002–2003 i v kombinované formě namísto externího studia oboru *Archivnictví*. Konečně v roce 2005 před ukončením činnosti ústav úspěšně akreditoval další neučitelský obor, a to bakalářský studijní obor *Prezentace historických věd* v denní formě. Po vzniku nové fakulty byly tyto obory rozděleny mezi jednotlivá nástupnická pracoviště.

Historický ústav nyní zabezpečuje výuku v magisterských studijních oborech učitelství historie pro základní školy i pro střední školy (obojí pro Pedagogickou fakultu) a navazující dvouletý neučitelský obor *Historie* (se třemi specializacemi na české středověké a novověké dějiny, české a československé dějiny 19. a 20. století a obecné dějiny s důrazem na střední Evropu). Dále zajišťuje v oboru *České a československé dějiny* doktorské studium v denní i kombinované formě, od roku 2001 placené rigorózní řízení (PhDr.) a od roku 2004–2005 odborně garantuje v témže oboru habilitační práva.

Pracovníci

V ústavu pracují nyní dva univerzitní profesori, čtyři docenti, sedm odborných asistentů a jeden vědeckovýzkumný pracovník. Z jeho třinácti učitelů má jedenáct vědeckou hodnost (CSc. nebo Ph.D.), další o ni usiluje v doktorském studiu. Jeden profesor je nositelem vědecké hodnosti doktora věd (DrSc.). Tento stav je výsledkem předchozího systematického úsilí o zvýšení kvalifikace a rozšíření oborové specializace ústavního týmu. V letech 1996–2005, kdy ústav existoval v rámci Pedagogické fakulty VŠP, respektive UHK, v něm postupně pracovalo 23 historiků a 3 administrativní pracovnice. V tomto období se dva pracovníci stali profesory, tři docenty a další docent získal potvrzení své hodnosti úspěšnou habilitací na základě obhájené habilitační práce, dále pět pracovníků zahájilo doktorské studium a tři z nich získali ještě před ukončením činnosti ústavu vědeckou hodnost Ph.D. Do ústavu byli přijati tři první absolventi doktorského studia, kteří, ač zpracovávali zcela odlišná témata, obhájili své disertační práce sepsané na vysoké odborné úrovni. S ústavem postupně spolupracovalo na pět desítek externistů, kteří pomáhali zajišťovat výuku různých archivář-

ských a pomocně historických předmětů v bakalářských studijních programech.

Akademičtí členové ústavu působili a působí v různých odborných grémiích UHK a jejích fakult stejně jako dalších českých univerzit (vědecké rady, oborové komise, habilitační komise), v redakčních radách časopisů a v profesních vědeckých společnostech. Je pochopitelné, že zejména profesori a docenti zabezpečují vrchovatou měrou činnost oborové rady ústavu a státních komisí pro doktorskou zkoušku, obhajoby disertačních prací a pro rigorózní řízení v oboru *České a československé dějiny*. Většina profesorů a docentů bývalého ÚHV působí ve vědecké radě FHS, která realizuje habilitační práva v témže oboru. Všichni členové ústavu se angažují v osvětové činnosti pro širší veřejnost.

Studenti

Studenti magisterského učitelského studia tvořili v uplynulém desetiletí základní a současně největší část studentů ústavu. ÚHV PdF přijímal každoročně do učitelského pětiletého magisterského studia dějepisu s aprobační pro základní i střední školy v průměru 60 studentů, v posledních pěti letech stoupal počet přijímaných na 80–110 posluchačů. Specifikem hradecké pedagogické fakulty v rámci republiky je libovolný výběr studijních kombinací, který se promítal a promítá nadále do pestré skladby učitelských kombinací. Vedle nejjednodušších kombinací dějepisu s češtinou, občanskou naukou, základy společenských věd a cizími jazyky (pouze pro učitelství základních škol) nejsou výjimkou kombinace dějepisu s přírodovědnými obory a informatikou (v obou učitelských oborech), i když se takové kombinace proměňují rok od roku a v počtu zájemců jsou tvořeny jen jednotlivci. O něco čtenější bývají kombinace s obory výtvarné, hudební a tělesné výchovy. Celkový počet absolventů učitelského studia dějepisu činil ročně v průměru 30 osob, nyní by měl postupně stoupat. V bakalářském studijním oboru *Archivnictví*, resp. *Archivnictví – historie* se počet přijímaných pohyboval v obou formách studia (denní a kombinované) v rozmezí 40–50 posluchačů. Počet končících absolventů však kolísal, nepřesahuje polovinu z počtu zahajujících.

Celkem bylo na ÚHV PdF UHK (1996–2005) obhájeno v učitelských kombinacích na 200 diplomových

prací z oboru dějepis, tj. zhruba polovina absolventů studia dějepisu. Tematické spektrum obhájených závěrečných prací je velmi široké: sahá od regionálních dějin zejména s vazbou na východní Čechy k celočeskému zaměření a k obecným a kulturním dějinám. Specifickou složku tvořily práce z dějin pravěku a experimentální archeologie. Některé z prací se vyznačovaly vysokou úrovní zpracování. Již od počátku existence ústavu byl při výběru témat a jejich zpracování uplatňován jako základní pravidlo požadavek vycházet ze studia archivních pramenů a dobového tisku. Několik desítek prací bylo obhájeno v bakalářském studiu. Studentům magisterského studia a doktorandům nabízí ústav možnost spolupracovat na řešení vědeckých projektů s učiteli ústavu v projektech tzv. specifického výzkumu. Studenti ústavu byli v posledním desetiletí úspěšní také v různých studentských soutěžích. Získali 1. místo nebo bodované umístění na celostátní studentské soutěži *Historie v Ostravě* 1995 a v Pardubicích 2003; v roce 1998 3. místo v soutěži o *Cenu dr. Edvarda Beneše*, pořádané Městským úřadem Sezimovo Ústí; dále v roce 2001 nejprve 2. místo (když první nebylo uděleno) a o rok později 1. místo v soutěži o *Cenu ministra obrany za nejlepší studentskou práci s tematikou druhé světové války*, pořádanou pod garancí Slezského zemského muzea v Opavě. Další čelné umístění bylo získáno již v roce 1999 v soutěži studentů archivnictví.

Absolventi ústavu se uplatňují jako učitelé, archiváři, novináři, pracovníci v kultuře, v samosprávě i jako manažeři v různých oborech podnikání. Pro zájemce o studium učitelství dějepisu a historických oborů pořádá ústav každoročně přípravný kurz, zaměřený na zvládnutí historické propedeutiky a prohloubení znalostí o historické vědě.

Specifickou skupinu studentů tvoří doktorandi. Nyní jich je v ústavu na dvě a půl desítky. Za jedenáct let existence doktorského studia jej úspěšně ukončili sedm doktorandů, dva jej zakončili na mateřských univerzitách (Slezská univerzita v Opavě a Univerzita Konstantina Filozofa v Nitře), poté co tyto obdržely příslušná akreditační práva. Další práce (6–8) by měly být předloženy k obhajobě v průběhu dvou let. Tematika doktorských prací je různorodá, sahá od českých středověkých a novověkých dějin až po 20. století a dotýká se i historiografie a obecných dějin (vztahy ČR s jinými státy, čs. emigrace ve 20. století).

Zcela nová a do jisté míry netradiční svým vznikem byla aktivita doktorandů směřující k pravidelnému pořádání vědecké mezinárodní konference, na níž si mladí odborníci vyměňují poznatky z výzkumu jak československých, tak českých a slovenských dějin 20. století. Jednoznačně pozitivní ohlas na první takovou konferenci³⁾ dává příslib, že se v tomto úsilí bude trvale pokračovat, neboť napomáhá vzájemnému poznání mladých českých a slovenských vědců a iniciuje nové přístupy k vědeckému bádání o dějinách 20. století. Další konference se bude konat v březnu 2007, nyní již i s účastí mladých badatelů z Polska.

Výsledky výzkumu

Ve vědeckovýzkumné činnosti navazuje HÚ FHS na badatelskou orientaci bývalého ÚHV PdF a jeho výsledky. V týmovém výzkumu se ústav systematicky zaměřuje na dvě základní, úzce související tematické oblasti. První jsou dějiny východních Čech, kde je dokončován 1. svazek moderně pojaté syntézy dějin východočeského regionu,⁴⁾ do fáze redakčních úprav se dostává i kolektivní monografie zaměřená na působení potomků krále Jiřího z Poděbrad.⁵⁾ Dílčí výstupy dlouholetého výzkumu byly publikovány v pěti svazcích *Východočeských listů historických*, pěti svazcích *Dissertationes historicae* a v jednom svazku sborníku *Acta Universitatis Reginaehradecensis*. Výsledkem výzkumu dějin regionu jsou také monografie *M. Kohárové, F. Musila, M. Šandery, V. Wolfa* a dalších.⁶⁾

³⁾ V roce 2006 uspořádali doktorandi HÚ FHS pod garancí vedení ústavu na UHK mezinárodní konferenci *Československo z ptáčích perspektiv*. Konference se zúčastnili doktorandi českých a slovenských univerzit, mladí akademičtí pracovníci s hodností Ph.D., archiváři a pracovníci vědeckých knihoven.

⁴⁾ Syntéza *Dějiny východních Čech* má být čtyřsvazkovým dílem. 1. svazek I. dílu (od pravěku do roku 1526) byl dokončen kolektivem pod vedením *prof. F. Musila* v pracovní verzi v roce 2004 a poté oponován. V květnu 2007 bude redakčně upravená varianta diskutována na odborném kolokviu a po definitivních úpravách odevzdána do tisku.

⁵⁾ Monografie vyjde pod názvem *Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat* v nakladatelství Lidové noviny na podzim 2007.

⁶⁾ KOHÁROVÁ, Marta: *Monopolní výroba výbušných látek v Československé republice, Česko-Slovensku a protektorátu Čechy a Morava 1918–1945*. Praha, Aliachem 2002, 220 s.; MUSIL, František:

Druhou oblastí je výzkum dějin Kladska a Slezska, prováděný ve spolupráci s polskými historiky a prezentovaný zejména v *Kladském sborníku* a 4 svazcích jeho suplementu a v kladském atlasu.⁷⁾

Individuálně se pracovníci ústavu zabývají celostátními a evropskými dějinami (středověká kolonizace,

husitské období, československé dějiny 20. století, zejména meziválečné období a reforma roku 1968, angažovanost žen v novodobých dějinách, historiografie, dějiny kultury, kasteologie). Publikovali řadu monografií (nejvíce prací vydal J. Klíma⁸⁾), syntetických prací (třídílná práce Z. Kárníka o meziválečném Československu⁹⁾), edic, vysokoškolských skript a desítky odborných studií a statí. Některé z odborných a populárně vědných prací byly oceněny různými cenami. Výsledky výzkumu se stávají součástí výukových programů.

Osídlování Poorlicka v době předhusitské. Kraj na Tiché Orlici, v povodí Třebovky a Moravské Sázavy. Ústí nad Orlicí, Ořtis 2002, 280 s.; ŠANDERA, Martin: Zikmundovi věrní na českém severovýchodě. Opočenská strana v husitské revoluci. České Budějovice, Veduta 2005, 224 s.; WOLF, Vladimír: Jan Kolda ze Žampachu. Život tábořského hejtmána, loupeživého rytíře a psance. Hradec Králové – Trutnov 2002, 160 s.

⁷⁾ FELCMAN, Ondřej – SEMOTANOVÁ, Eva: *Kladsko. Proměny středoevropského regionu. Historický atlas*. Hradec Králové – Praha 2005, realizovaná jako výstup grantu GAČR a grantu Královéhradeckého kraje získala na mezinárodním knižním veletrhu v Praze titul *Atlas roku 2005* a též 1. místo na knižním veletrhu Odborná kniha, pořádaném v Hradci Králové v dubnu 2006.

⁸⁾ Například KLÍMA, Jan: *Dějiny Portugalska*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 1996, 307 s., TÝŽ: *Pod německou koloniální vlajkou. Příběh jedné koloniální říše*. Praha Libri 2005, 429 s.

⁹⁾ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938)*, díl I. *Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. 1. vyd. Praha, Libri 2000, 571 s., díl II. *Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*. Praha, Libri 2002, 577 s. a díl III. *O přežití a o život (1936–1938)*. Praha 2003, 652 s.

Sídlo Historického ústavu Fakulty humanitních studií Univerzity Hradec Králové

Foto: archiv IKM UHK

Spolupráce s univerzitami, akademickými ústavy a osvětovými institucemi

HÚ FHS spolupracuje v různé formě a rozsahu s českými historickými univerzitními a akademickými pracovišti. Zmínit je třeba účast na konferencích a vzájemnou informovanost o vědeckých akcích, spolupráci ve výzkumu s pražskými akademickými ústavami a Ostravskou univerzitou, výměnu vydávané odborné literatury, spolupráci v oborových radách doktorského studia, přestupy doktorandů, členství ve vědeckých radách a rigorózních komisích, individuální spolupráci s odborníky z Prahy, Opavy, Olomouce, Plzně, Liberce a Brna). HÚ FHS se zapojuje také do mezinárodní spolupráce (dlouhodobě se Zelenohorskou univerzitou a Střediskem slezských a českých výzkumů Vratislavské univerzity v Polsku a UKF v Nitře). Nedávno byly uzavřeny dohody o vzájemné výuce a výměně studentů (Erasmus/Sokrates) s Vratislavskou univerzitou a UMB v Banské Bystrici.

Ve východních Čechách spolupracuje ústav s archivy a muzei (při rozvíjení své vědecké činnosti) a s různými osvětovými institucemi, pedagogickými centry (při odborné garanci kurzů historie pro učitele) a městskými úřady.

Závěrem

V dalších letech se bude HÚ FHS dále rozvíjet ve všech složkách svého působení. V pedagogicko-osvětové činnosti bude usilovat o lepší přístupnost

výuky učitelských a neučitelských oborů v souvislosti s pozvolným přechodem učitelského studia na systém 3+2. Současně se zaměří na obsahové zkvalitnění struktury učiva bakalářských i magisterských oborů, tak aby odpovídaly trendu na hlubší propojení s praxí. V neučitelském magisterském oboru *Historie* bude rozvíjeno nově nabízené a zatím netradiční pojetí českých a obecných dějin v středoevropském regionálním kontextu (s perspektivou tematického obohacení doktorských disertačních prací).

Jako pozitivní se jeví další kvalifikační vývoj mladých členů ústavu a brzký nástup nových pracovníků z řad úspěšných doktorandů, který zabezpečí životaschopnost kolektivu v dalších desetiletích. Pokračovat bude výzkum východočeských dějin, dějin Kladska a studium česko-slezských vztahů. Dlouhodobým cílem je postupně vydat všechny svazky syntézy východočeských dějin a syntézu dějin Kladska. Nástup mladších učitelů umožní posílit výzkum československých dějin 20. století, a to v celostátním rozsahu.

Kontaktní adresa:

Doc. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.
ředitel
Historický ústav Fakulty humanitních studií
Univerzity Hradec Králové
Jana Koziny 1237
500 02 Hradec Králové
Tel.: 493 331 463
E-mail: ondrej.felcman@uhk.cz

